

Дзмітрый Суднік / Dzmitry Sudnik

незалежны даследчык (Мінск, Беларусь) /

independent researcher (Minsk, Belarus)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3817-2014>

e-mail: sudnik.mitia@yandex.ru

Аб адной граматычнай інавацыі ў беларускім каталіцкім сацыялекце: святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса vs святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса vs святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус vs святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езус

On one grammatical innovation in the Belarusian Catholic sociolect:

svyataya Tereza ad Dzicyatka Ezusa vs svyataya Tereza ad Dzicyatki Ezusa

vs svyataya Tereza ad Dzicyatka Ezus vs svyataya Tereza ad Dzicyatki Ezus

O pewnej gramatycznej innowacji w białoruskim socjolekcie katolickim: swiataja

Tereza ad Dziciatka Jezusa vs swiataja Tereza ad Dziciatki Jezusa vs swiataja

Tereza ad Dziciatka Jezus vs swiataja Tereza ad Dziciatki Jezus

ABSTRACT: We are talking about grammatical innovations in the Belarusian language: the competition of the forms *дзіцятка* (*infant*) and *дзіцяткі* in the genitive singular, the declinable form *Езуса* (*Jesus*) and the non-declinable form *Езус* in the context: *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус* (*Saint Therese of the Child Jesus*). Thus, we analyze the usages such as *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езус*, which take place in the Belarusian-language Catholic discourse. We identify several possible reasons for choosing the form **дзіцяткі* instead of *дзіцятка*: 1) unification of the ending by analogy with the form of the native singular of *дзіцяці*; 2) interference effect of the Russian language; 3) aligning the paradigm according to the principle of the feminine gender with the ending -i in the initial form. We tend to explain the use of the non-declinable form *Езус* through a tendency towards language analytism, syntagmatic relations within the grammatical structure, and the desire to avoid unwanted syntactic homonymy.

KEYWORDS: Belarusian Catholic sociolect, grammatical innovation, case, interference, unification, analytism, syntactic homonymy.

Прэамбула. Граматыка каталіцкага сацыялекту сучаснай беларускай мовы застаецца амаль не распрацаванай навукова. Найбольш пашыранай жа галіной даследаванняў з’яўляецца вывучэнне перакладаў кніг Святога Пісання, прычым з лексічнага пункту гледжання: параўн. працы сакратара Біблійнай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы Івана Чароты [Чарота 2006, 2010, 2018, online], Анастасіі Сакаловіч [Сакаловіч 2019], Ягора Прыстаўкі [Прыстаўка 2020], Мікалая Прыгодзіча [Прыгодзіч 2019], які шчыльна супрацоўнічае з ксяндзам канонікам Уладзіславам Завальнюком – былым сябрам Камісіі па перакладзе літургічных тэкстаў і рэлігійнай літаратуры Каталіцкага Касцёла ў Беларусі, і іншых даследчыкаў. Яшчэ больш блізкамі да абранай тэмы падаюцца артыкулы сябра Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Богажа культуры і дысцыпліны сакрамантаў пры Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі Антона Кузьміча [Кузьміч 2004, 2006а, 2006б, 2007]. У Расіі, між тым, актыўна займаюцца вывучэннем рэлігійнага (аднак праваслаўнага, а не каталіцкага) сацыялекту і яго граматыкі: так, Ірына Бугаёва, разглядаючы лінгвістычны статус мовы праваслаўных вернікаў, адзначыла, што “характэрная асаблівасць праваслаўнага сацыялекту – наяўнасць архаічнага форма- і словаўтварэння, якое ўзыходзіць да царкоўнаславянскай мовы” [Бугаёва 2008: 16] (пераклад наш. – *Дз. С.*). На развіццё беларускай мовы царкоўнаславянская паўплывала ў значна меншай ступені, чым на развіццё рускай. Яшчэ менш істотным падаецца ўплыў царкоўнаславянскай мовы на беларускі каталіцкі сацыялект (пераклады рымска-каталіцкай літаратуры належаць традыцыі *Slavia Latina*). Гэта гаворыць аб тым, што набыткі рускай школы праваслаўнага сацыялекту мала пасуюць да апісання існага каталіцкага дыскурсу ў Беларусі. Таму мы лічым важным вывучэнне граматычнага ўзроўню каталіцкага сацыялекту сучаснай беларускай мовы з адной вузкай праблемы, якая будзе акрэслена намі ніжэй.

Пастаноўка праблемы. Наколькі нам вядома, у беларускім каталіцкім дыскурсе існуюць прынамсі тры ўстойлівыя кантэксты, дзе ў родным склоне адзіночнага ліку можа ўжывацца складковая намінацыя “да/ад Дзіцятка Езуса”: 1) “навэнна да Дзіцятка Езуса”; 2) “літанія да Дзіцятка Езуса”; 3) “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса”.

Між тым, на практыцы:

а) форма “Езус” у пададзеных слоўных комплексах мае варыятыўны канчатак: 1) “навэнна (літанія) да Дзіцятка Езуса” і “навэнна (літанія) да Дзіцятка Езус”; 2) “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса” і “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус”;

б) слова “Дзіцятка” ў прыведзеных канструкцыях можа мець формы “Дзіцятка” ці “Дзіцяткі”;

в) у асабістым імені “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса” замест формы “Тэрэза” можа ўжывацца фанетычны варыянт “Тарэза”;

г) слова “Дзіцятка” ў прыведзеных канструкцыях можа пісацца як з вялікай, так і з малой літары.

Аднак апошнія пункты не маюць дачынення да граматыкі і таму асобна разглядацца не будуць. Між тым, графічнае афармленне слова “Тэрэза/Тарэза” мае значэнне для пошуку кантэкстаў.

Заўважым, што складана было б у беларускай мове знайсці імя, якое мае столькі графічных, фанетычных і нават марфалага-сіntaxічных варыянтаў, як “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса”.

Вынікі даследавання. Безумоўна, правядзенне корпуснага даследавання квантытатыўнага характару з дапамогай Беларускага N-корпуса не магло даць належных вынікаў: кантэксты спецыфічныя.

Таму мы звярнуліся да рашэння ad hoc: пошук і падлік ажыццявілі ў інтэрнэт-браўзеры Яндекс ([online] <https://yandex.by/>) па пошукавых запытах з дапамогай спецыяльнай граматычнай разметкі¹:

1) [“Тэрэза ад !Дзіцятка !Езус”]: 60 знойдзеных інтэрнэт-старонак для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятка-а Езус-Ø”:

- (1). *Свой “малы шлях” да святасці Тэрэза ад Дзіцятка Езус прайшла праз поўнае прысвячэнне сябе Богу і ахвяры за збаўленне свету* ([online] <https://ave-maria.by/i/42-218/122-peregrynatsyi-sv-terezy2>; інфармацыйная аб’ява на сайце каталіцкага часопіса²);
- (2). *Святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус дайшла шляхам пакоры і прастаты да пазнання Вялікай Таямніцы* (“Каталіцкі веснік” [online] <https://cat.holicnews.by/3-snezhnja-pershny-tyden-advjentu/>; казанне, ксёндз);
- (3). *Каталіцкія парафіі нашага рэгіёна прымаюць гэтымі днямі рэліквіі святой Тэрэзы з Лізьё, вядомай таксама як Тэрэза ад Дзіцятка Езус ці Тэрэза Малая* (“Бераставіцкая газета” [online] <https://govorim.by/vite-bskaya-oblast/glubokoe/novosti-glubokogo/102209-aktualnaya-pravaka-syua-svyatoy-terezy-vybranyya-cytaty-z-gstory-adnoy-dushy.html#>; артыкул у газеце, каталіцкі актывіст).

¹ Аператар “квадратныя дужкі” фіксуе паслядоўнасць слоў “Тэрэза” (ці “Тарэза”), “ад”, “Дзіцятка”, “Езус”; аператар “дзюкоссі” забяспечвае адначасовую наяўнасць слоў “Тэрэза” (ці “Тарэза”), “ад”, “Дзіцятка”, “Езус” у выніках пошукавага запыту; аператар “клічнік” фіксуе непастаянныя марфалагічныя прыметы назоўнікаў “Езус”/“Езуса” і/ці “Дзіцятка”/“Дзіцяткі”, то бок выдае толькі словаформы з канчаткамі: -Ø, ці -а, ці -і (у залежнасці ад запыту).

² Дата доступу да ўсіх рэсурсаў – 12.06.2022.

³ У круглых дужках апісальна пазначаем жанр тэксту, з якога ўзята прыведзеная цытата, і, калі магчыма, – сацыяльны статус аўтара.

2) яго фанетычны варыянт [**“Тэрэза ад !Дзіцятка !Езус”**]: 0 вынікаў для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-а Езус-Ø”;

3) [**“Тэрэза ад !Дзіцяткі !Езус”**]: 6 знойдзеных інтэрнэт-старонак для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-і Езус-Ø”:

- (1). *У малітвах праз заступніцтва святой Тэрэзы ад Дзіцяткі Езус прасілі ў Бога аб ласцы навяртання для грэшнікаў, а таксама Дароў Духа Святога для місіянераў ў краінах, дзе ёсць пераслед за веру* (Санктуарый Маці Божай Валадаркі Азёраў у Браславе, [online] <https://www.waladarka.by/parafiya/navinyu/1260-4-kastychnika-salva-taryuanskaj-parafii-vjostsy-urbany-adznachyli-adpustovu-yu-rachystasts.html>, інфармацыйнае паведамленне на сайце парафіі, ксёндз);
- (2). *“Мае пакліканне – гэта любоў”. св.Тэрэза ад Дзіцяткі Езус* (Parafia św. Stanisława Kostki w Wołkowysku, [online] https://vk.com/st_kostka_wolkowsk, пост-афарызм, каталіцкая верніца).

4) яго фанетычны варыянт [**“Тэрэза ад !Дзіцяткі !Езус”**]: 0 вынікаў для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-і Езус-Ø”;

5) [**“Тэрэза ад !Дзіцятка !Езуса”**]: 14 знойдзеных інтэрнэт-старонак для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-а Езус-а”:

- (1). *Цэнтральнае месца ў духоўнасці св. Тэрэзы займае гонар, які яна аддала Дзіцятку Езус. Гэтая набожнасць перапаўняла ўсё яе жыццё. Нездарма манаскае імя святой – сястра Тэрэза ад Дзіцятка Езуса* (“Каталіцкі веснік”, [online] <https://catholicnews.by/5-dzi-nyh-dumak-svjatoj-tjerjezy-jakija-zmenjac-vash-advjenz/>; перакладны артыкул, аўтар невядомы);
- (2). *Адвэнт – гэта час незвычайнага дзеяння шчодрой ласкі. Гэта спазнала святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса* (Антоні Дзям’янка, біскуп. *З Калядамі! Пастырскі ліст на Адвэнт 2006 г.* “Беларусь сёння”. 2006, [online] <https://www.sb.by/articles/z-kalyadam-pastyrski-list-na-advent-2006-g.html>; пастырскі ліст, біскуп);
- (3). *Св. Тэрэза ад Дзіцятка Езуса нарадзілася 2.1.1873 г. у Нармандыі* (Малітвы да Святых і Благаслаўлёных. Царква; imprimatur: кардынал Казімір Свёнтек, Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі, [online] <http://carkva.narod.ru/ojcz-nasz-6.html>; кароткая біяграфія, аўтар невядомы).

6) яго фанетычны варыянт [**“Тэрэза ад !Дзіцятка !Езуса”**]: 0 вынікаў для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-а Езус-а”;

7) [**“Тэрэза ад !Дзіцяткі !Езуса”**]: 19 знойдзеных інтэрнэт-старонак для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-і Езус-а”:

- (1). *“Святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса адкрыла ў сваім жыцці Бога. Яна зразумела, што на любоў можна адказаць толькі любоўю”, – гучалі пад зводамі храма* (“Ганцавіцкі час”, [online] <https://www.ganc-chas.by/by/page/news/3357/>; артыкул у газеце, журналіст);
- (2). *Святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса памерла ў вельмі маладым узросце, мела 24 гады, але, нягледзячы на кароткае жыццё, была верным*

Божым дзіцем і давярала Пану з дзіцячай адданасцю (“Нарачанская зара”, [online] <https://narachanka.by/news/maюo-paklikannye-heta-lyubow/>; жыццё, ксёндз);

- (3). *У выдавецтве “Про Хрысто” выйшла кніга Марэка Вуйтовіча SJ пра бацькоў святой Тэрэзы ад Дзіцяткі Езуса – Людвіка і Зэлі Мартэн* (“Дыялог”, [online] <https://www.dialog1994.by/katalitskaya-kniga/duhouнауа-kniga-11/>; інфармацыйная аб’ява, каталіцкая журналістка).

8) яго фанетычны варыянт [**“Тэрэза ад !Дзіцяткі !Езуса”**]: 2 знойдзеныя інтэрнэт-старонкі для канструкцыі “Тэрэза ад Дзіцятк-і Езус-а”:

- (1). *У Міёрскі касцёл 20 жніўня прыбудуць рэліквіі св. Тэрэзы ад Дзіцяткі Езуса, перэгрынацыя якіх па Беларусі пачалася 1 чэрвеня і завершыцца 28 жніўня* (“Міёрскія навіны”, [online] <http://www.mijoryold.mijory.by/ryeligiya/4538-romolitsya-okolo-moshhej.html>; інфармацыйная аб’ява з элементамі біяграфіі, статус аўтара невядомы: магчыма, пазаштатны журналіст).

Заўважым, што ў бібліятэчных каталогах сустракаецца і беспрыназоўнікавая пасэсіўная канструкцыя “Тэрэза Дзіцяткі Езуса” – [**“Тэрэза !Дзіцяткі !Езуса”**]: 3 знойдзеныя інтэрнэт-старонкі для канструкцыі “Тэрэза Дзіцятк-і Езус-а”:

- (1). *Тэрэза Дзіцяткі Езуса і Святога Ліку (святая; 1873–1897) (Зводны электронны каталог бібліятэк Беларусі, [online] http://unicat.nlb.by/opac/pls/dict.prn_ref?tu=e& tq=v0& name_view=va_200&a001=BY-NLB-ar109866&strq=l_siz=20).*

Канешне, апошні варыянт – гэта пэўная “рацыяналізацыя” канструкцыі, незразумелай наіўнаму моўнаму мысленню. Ён па-свойму лагічны. Хоць, можа, ён уяўляе кальку з рускай мовы: “Тереза Младенца Иисуса”.

Тут неабходна даць каментар: **чамусьці** не ўсе інтэрнэт-старонкі, якія выдае браўзер у адказ на запыт, утрымоўваюць згадкі неабходнай намінацыі.

Не паглыбляючыся ў раскрыццё сутнасці гэтага “чамусьці”, канстатуем, што па атрыманых выніках можа выявіць толькі прыблізныя суадносіны, пэўную тэндэнцыю⁴.

Абмеркаванне вынікаў. Згодна з *Беларускай граматыкай*, назоўнік ніякага роду з асновай на -к мае ў адзіночным ліку наступную сістэму

⁴ “Пошукавыя сістэмы распрацоўваюцца, каб карыстальнікі больш хутка знаходзілі рэлевантную для іх інфармацыю, а не для лінгвістычных даследаванняў. У пошукавых сістэмах нельга атрымаць дакладныя лічбавыя дадзеныя аб тым, як часта сустракаецца пэўнае слова ці словазлучэнне” (Нацыянальны корпус рускай мовы, [online] <https://ruscorpora.ru/page/faq/>) (пераклад наш. – Дз. С.).

канчаткаў: назоўны склон: -а ці -о; родны: -а; давальны: -у; вінавальны: як назоўны; творны: -ам ці -ом; месны: -у [Беларуская граматыка 1985, I: 80].

Такім чынам, кадыфікаванай формай адзіночнага ліку роднага склону слова “Дзіцятка” з’яўляецца словаформа “Дзіцятка”. Форма *“Дзіцяткі” кваліфікуецца як памылковая.

Асабовы назоўнік мужчынскага роду з асновай на цвёрды зычны ў назоўным склоне мае нулявы канчатак, у родным – флексію -а [Беларуская граматыка 1985, I: 68]. Так, назоўнік “Езус” у назоўным склоне мае склонавую форму “Езус”, у родным – “Езуса”.

“Тэрэза” і “Тарэза” – раўнапраўныя варыянты імені. У іх – адзін і той жа рэфэрэнт. (Аднак трэба памятаць, што святая Тэрэза ад Езуса і святая Тэрэза (Тарэза) ад Дзіцятка Езус – розныя людзі).

Неабходна ўстанавіць прычыны адыходу ад кадыфікаванай нормы адносна формаў “Дзіцятка”/“Дзіцяткі” і “Езус”/“Езуса”.

1. “Дзіцятка/Дзіцяткі”. Памылковы выбар канчатку (“ад/да Дзіцяткі” замест “ад/да Дзіцятка”) можа быць абумоўлены наступнымі фактарамі:

1) уніфікацыяй канчатку па аналогіі з формай роднага склону адзіночнага ліку “дзіцяц-і”.

2) інтэрферэнцыйным уздзеяннем рускай мовы: рус. “*дитя*” – “*нет дитяти*” – бел. “*дзіця*” – “*няма дзіцяткі*”;

3) слова “дзіця” адносіцца “па значэнні да жаночага роду” [Беларуская граматыка 1985, I: 58], а “ў сувязі з асаблівасцямі некаторых склонавых форм не ўключаецца ні ў адзін з тыпаў скланення” [Беларуская граматыка 1985, I: 65]. Неапасродкаваныя дэрывацыйныя сувязі **дзіця** ->**дзіцятка**, на наш погляд, дазваляюць казаць аб тым, што семантыка жаночасці перадаецца і дэмінітыву “дзіцятка”. Тым больш, аманімія флексіі назоўнага склону адзіночнага ліку слова “дзіцятка” і аналагічнага канчатку назоўнікаў другога субстантыўнага склону сведчаць, што адбываецца выраўноўванне парадыгмы слова “дзіцятка” па прынцыпе жаночага роду з канчаткам -я ў пачатковай форме: *няма аглобл-і* – *няма дзіцятк-і*. Выраўноўванне ў родным склоне адзіночнага ліку праходзіць па мяккім тыпе, бо аснова *дзіцятк-*, якая канчаецца на заднеязычны гук [к], у склонавых формах не можа спалучацца з флексіяй -ы.

Заўважым, што ваганні нормы назіраюцца нават у межах аднаго тэксту, напрыклад, пад загалоўкам “Святая Тэрэза ад **Дзіцятка** Езус” напісаны эпіграф: “Езу, калі прагненне любіць Цябе з’яўляецца такой раскошай, то чым жа будзе валоданне любоўю і жыццё ёю?” [online] <https://jan.by/news/295-teresa>; вылучана намі. – Дз. С.). Эпіграф ужо падпісаны: “Святая Тэрэза ад **Дзіцяткі** Езус” [online] <https://jan.by/news/295-teresa>; вылучана намі. – Дз. С.).

Неабходна адзначыць, што ў слоўніку пад рэдакцыяй Мікалая Бірылы [Бірыла (рэд.) 1987: 212] слова “дзіцятка” ўвогуле названа размоўным, а яго формай роднага склону адзіночнага ліку пазначана словаформа “дзіцяткі” (!). Між тым, гэта прама супярэчыць выдзенай на два гады раней *Беларускай граматыцы* [1985, I: 80]. Факт прывядзення формы “дзіцяткі” як граматычна нарматыўнай (наколькі нарматыўнай можа быць размоўная словаформа) кажа аб тым, што граматычнай **інавацыяй** разгледжаная намі флексія -і на актуальны час не з’яўляецца. Аднак і размоўным слова “дзіцятка” на сённяшні дзень прызнаць нельга. Яно, як бачым, актыўна ўжываецца ў тэкстах іншых функцыянальных стыляў, уваходзіць у касцельную наменклатуру, выкарыстоўваецца ў перакладах Святога Пісання на беларускую мову розных гадоў: пераклады Каталіцкага Касцёла; Беларускага Экзархата Маскоўскага Патрыярхата; Лукі Дзекуць-Малея і Антона Луцкевіча; ксяндза Пятра Татарыновіча; ксяндза Уладзіслава Чарняўскага; Васіля Сёмухі; Міхася М. Міцкевіча; Антоні Бакуна [*Беларускі паралельны біблійны...*, online].

2. “Езус”/“Езуса”. Форма назоўнага склону “Езус” замест формы роднага склону “Езуса”, здаецца, можа шырока выкарыстоўвацца з-за імкнення пазбегнуць сінтаксічнай аманіміі. Насамрэч, канструкцыі тыпу “літанія да Дзіцяткі Езуса” маюць непажаданую семантычную рэалізацыю: *дзіцятка (чыё?) Езуса*. Аднак Пан Езус дзяцей не меў. Такое двухсэнсоўнае выкарыстанне непажаданае. Таму ў выпадку з канструкцыяй “да Дзіцяткі Езус- \emptyset ” ці “да Дзіцятка Езус- \emptyset ” імя “Езус” выступае з пункту гледжання сінтаксісу ў якасці прыдатка, з пункту гледжання марфалогіі яно страчвае формы словазмянення. Калі мы, напрыклад, ажыццявім запыт [**“Дзіцяткам !Езус”**] (*ганаруся (кім?) Дзіцяткам-ам Езус*), то ўбачым шэраг формаў слова “Езус”, у якіх значэнне творнага склону выяўляецца аналітычна: *прыбыццё Марыі і Юзафа з Дзіцяткам Езус у святыню; скульптура Маці Божай з Дзіцяткам Езус*.

Безумоўна, мы не сцвярджаем, што кожны аўтар карыстаецца такім складаным механізмам. Хутчэй за ўсё, гэта было зроблена адзін раз чалавекам з тэалагічным мысленнем, а потым ужо моўны знак аднаўляўся іншымі носьбітамі мовы ў нязменным выглядзе. Дарэчы, першая спасылка па запыце [**“Тэрэза ад !Дзіцятка !Езус”**] (“Тэрэза ад Дзіцятка-а Езус- \emptyset ”) вядзе на афіцыйны інтэрнэт-партал Каталіцкага Касцёла ў Беларусі ([online] <https://catholic.by/>).

Другая прычына выбару назоўнай склонавай формы “Езус”, як нам бачыцца, караніца ў сінтагматычных адносінах у межах граматычнай канструкцыі. Так, форма роднага склону адзіночнага ліку слова “Дзіцятка” аманімічная форме назоўнага склону адзіночнага ліку таго

ж слова. У канструкцыі “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус” форма “Дзіцятка” можа ўспрымацца як назоўны склон. І яе нібыта назоўны склон патрабуе назоўнага склону слова “Езус”. Такім чынам і складваецца канструкцыя “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус”, дзе “Дзіцятка” і “Езус” – пачатковыя формы назоўнікаў. Ускоснае пацвярджэнне гэтаму даюць прыведзеныя намі вышэй статыстычныя дадзеныя, згодна з якімі спалучальнасьць формаў “Дзіцятка” і “Езус” выяўлена на 60 інтэрнэт-старонках, “Дзіцяткі” (форма роднага склону адзіночнага ліку) і “Езус” – усяго на шасці.

Трэці магчымы фактар – праяўленне агульнай тэндэнцыі да аналітызму на граматычным узроўні мовы. “Расце колькасць імён, у якіх няма формаў ускосных склонаў”, – заўважыў яшчэ Міхаіл Паноў [Панов 1963: 10] на прыкладзе рускай мовы (пераклад наш. – Дз. С.).

Канешне, на асаблівасці словазмянення ў беларускай мове магла паўплываць і мова-донар. Напрыклад, у польскай мове таксама сустракаецца: *Święta Teresa od Dzieciątka Jezus*. Польшча – краіна-суседка Беларусі, большасць яе насельніцтва – католікі. Вельмі часта беларуская рэлігійная літаратура перакладалася з польскай, а не з мовы арыгінала.

Між тым, канкурэнцыя формаў назіраецца і ў польскай мове: *Miłość przyciąga miłość, pisała Św. Teresa od Dzieciątka Jezusa* ([online] http://rodzinarodzin.pl/?wpfb_dl=257; вылучана намі. – Дз. С.). Граматычныя канструкцыі з формай *Dzieciątka, аднак, немагчымыя (ці малявагагодныя), бо такія прыклады мы не знайшлі.

У русістыцы аб’ектам даследавання могуць стаць канструкцыі “Тэрэза Младенца Ісуса”, “Тэрэза Младенца Ісус”, “Тэрэза от Младенца Ісуса”. Варыянт “Тэрэза от Младенца Ісус” не сустракаецца. Напісанне “Тэрэза Младенец Ісус” уяўляе з сябе дрэнны аўтаматычны пераклад ([online] https://ru.frwiki.wiki/wiki/Th%C3%A9r%C3%A8se_de_Lisieux). Знайшлося і падобнае ўжыванне: “Тэрэза Младенец Ісуса” была надпісць *рядом с портретом. “Святая Тэрэза Младенец Ісуса и Святого Лица” звали девочку, умершую от туберкулеза в 24 года* ([online] <https://turbina.ru/blogs/view/Tereza-Mladenets-Iisusa-67544/>). Апошнія дзве намінацыі ў рускай мове не прыжыліся, Каталіцкім Касцёлам у Расіі не выкарыстоўваюцца, а з’яўляюцца індывідуальнымі перакладамі і інтэрпрэтацыямі.

3. Заўвагі. Як вядома, пры вывучэнні сацыялекту (у тым ліку рэлігійнага) важную ролю адыгрывае атрыбуцыя тэкстаў – вызначэнне, каму яны належаць. Можна было б паспрабаваць знайсці пэўную карэляцыю паміж статусам аўтараў цытат (святары; касцельныя журналісты; далёкія ад рэлігіі і веры ў Бога людзі і гэтак далей) і граматычным афармленнем слоў “Дзіцятка” і “Езус” у родным склоне адзіночнага ліку.

Тут перад намі паўстае шэраг праблем:

- 1) адносна невялікі і таму, здаецца, маларэпрэзентатыўны аб'ём ужывання канструкцыі “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса”;
- 2) ужо адзначаныя намі “ваганні граматычнай нормы нават у межах аднаго тэксту”;
- 3) размежаванне па найбольш агульных статусах “практыкуючы католік” – “мабыць, няверуючы” не можам назваць рэlevantным: усе прааналізаваныя намі беларускамоўныя цытаты характарызуюцца павагай да асобы Святой Тэрэзы ад Дзіцятка Езуса.

Меркаванне аб імкненні пазбегнуць непажаданай семантычнай рэалізацыі ланцужку формаў роднага склону слоў “Дзіцятка” і “Езус” мы, аднак, выказалі: яно не прэтэндуе на глыбокі сацыялінгвістычны характар, а тычыцца асаблівасцяў ідыястылю “чалавека з тэалагічным мысленнем”, якія потым былі перанятыя часткай аўтара.

Высновы. Аналіз граматычнай канструкцыі “святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса” прадэманстравалі, што:

а) можна меркаваць аб наяўнасці ў беларускай мове граматычнай інавацыі, якая мае карані ў сферы *sacrum* (мы кажам пра выбар формы назоўнага склону “Езус” замест формы роднага склону “Езуса”). Граматычны прэцэдэнт даказвае неабходнасць далейшага вывучэння граматыкі беларускага каталіцкага сацыялекту, каб выявіць як мага больш іншых магчымых інавацый на граматычным узроўні мовы⁵.

У сувязі з гэтым хацелася б прыгадаць слушную заўвагу Яго Эксцэленцыі арцыбіскупа Тадэвуша Кандрусевіча, старшыні Камісіі Божлага культу і дысцыпліны сакрамэнтаў пры Канферэнцыі каталіцкіх біскупаў у Беларусі:

Таксама трэба памятаць і аб тым, што ёсць свае правілы. Вось, напрыклад, увесь час задаюць адно і тое ж пытанне: “Чаму баранак Божы, а не ягнё Божае?” Езус Хрыстус быў мужчынам – ЁН. Ягнё – гэта ЯНО. У расейскай мове ёсць слова “агнец”, вельмі прыгожае слова, мне падабаецца. Але няма такога слова на беларускай мове, прынамсі лінгвісты мне не прапанавалі ніякога. Але ёсць правіла, устаноўленае Ватыканам, – нельга змяняць род! Таму трэба перастаць весці дыскусію на гэты конт, бо яна ні да чаго не прыводзіць, толькі бунтуе некаторых людзей. **Але, філолагі, давайце тады думайце, калі прыдумаеце, будзем тады ўводзіць** ([online] <https://catholicnews.by>; вылучана намі. – Дз. С.);

⁵ Так, наступным разам мы хацелі б напісаць пра анамальнае афармленне зваротку “Вітай Марыя” (без коскі) у якасці назвы каталіцкай малітвы па аналогіі з лацінскай Ave Maria. Дадзенае пунктуацыйнае афармленне, як падаецца, можа мець падставы сінтаксічнага характару.

б) можна казаць аб фактычным ваганні склонавай нормы слова *дзіцятка* ў сучаснай беларускай мове. У Беларускаім N-корпусе, аднак, толькі адзін прыклад памылковай формы роднага склону адзіночнага ліку *дзіцяткі:

- (1). *Марыя (да Дзіцяткі). Не плач, маё дзіцятка. Не плач, сыночак. Усё будзе добра. Бог не пакіне нас у бядзе* (Кавалёў Сяргей. *Шлях да Бэтлемеу*) [Беларускі N-корпус, online].

Спіс літаратуры

- Belaruskaâ gramatyka* t. 1. 1985. Minsk. [Беларуская граматыка т. 1. 1985. Мінск].
Belaruski N-korpus [online] <https://bnkorus.info> [доступ: 27.09.2022] [Беларускі N-корпус].
- Belaruski paralel'ny biblijny korpus*, [online] <https://biblija.bnkorus.info> [доступ: 27.09.2022] [Беларускі паралельны біблійны корпус].
- Biryła Mikalaj (rėd.). 1987. *Sloŭnik belaruskaj movy. Arfağrafiâ. Arfaèpiâ. Akcèntuacyâ. Slovazmânenne*. Minsk: Belaruskaâ saveckaâ èncyklapedyâ im. Petrusâ Broŭki [Бірыла Мікалай (рэд.). 1987. *Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне*. Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя ім. Петруся Броўкі].
- Bugaeva Irina. 2008. *O lingvističeskom statuse âzyka pravoslavnyh veruûših*, "Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriâ 2: Âzykoznanie" №2: 13–19 [Бугаева Ирина. 2008. *О лингвистическом статусе языка православных верующих*. "Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 2: Языкознание" № 2: 13–19].
- Čarota Ivan. 2006. *Crkva i beloruski jezik. U: Źedinstvo pravoslavnih Slovena. Kŭiga prva. Priredio Z. Miloševič. Istočno Sarajevo: Filozofski fakultet* [Чарота Иван. 2006. *Црква и беларускі язык. У: Жэдынства праваславных Словена. Књыга прва. Приредіо З. Милошевіч. Істочно Сарајево: Філозофскі факультет*].
- Čarota Ivan. 2010. *Perevody Svâšennogo Pisanîâ na belorusskij âzyk*. "Źužnoslovenski filolog", LXVI: 497–510 [Чарота Иван. 2010. *Пераклады Свяшчэннага Пісанія на беларускі язык*. "Јужнословенскі філолаг", LXVI: 497–510].
- Čarota Ivan. 2018. *Belorusskij âzyk v bogoslužebnoj praktike Pravoslavnoj Cerkvi Belarusi. V: K XVI Meždunarodnomu s"ezdu slavistov. Materialy tematičeskogo bloka "Liturgičeskie âzyki Slavia Orthodoxa v Novoe i Novejšee vremâ"* [online] <https://www.ruslang.ru/department/nauchnyu-centr-po-izucheniyu-cerkovnoslavyanskogo-yazyka> [доступ: 27.09.2022] [Чарота Иван. 2018. *Белорускі язык в богаслужэбнай практыцы Праваславнай Цэрквы Беларусі. В: К XVI Міжнароднаму с'езду славістаў. Матэрыялы тэматычнага блоку "Літургічныя мовы Slavia Orthodoxa в Новое і Новейшее время"*].
- Kuz'mič Anton. 2004. *Prablemy perakladu biblejskih tэкstaŭ. U: Źeňšina. Obrazovanie. Demokratiâ. Materialy 7-oj meždunarodnoj meždisciplinarnoj naučno-praktičeskoj konferencii (10–11 dekabrâ 2004 g.)*. Minsk: Źenskij institut "ÈNVILA" [Кузьміч Антон. 2004. *Праблемы перакладу біблейскіх тэкстаў. У: Жэньшына. Образуванне. Дэмакратыя. Матэрыялы 7-ой міжнароднай междисциплинарной навучна-практычнай канферэнцыі (10–11 декабря 2004 г.)*. Мінск: Женскі інстытут "ЭНВІЛА"].

- Kuz'mič Anton. 2006a. *Moŭnyâ asablivasci kanfesijnyh tvoraŭ*. U: *Ženšina. Obrazovanie. Demokratiiâ. Materialy 9-oj meždunarodnoj meždisciplinarnoj naučno-praktičeskoj konferencii konferencii (15–16 dekabrá 2006 g.)*. Minsk: Ženskij institut “ÈNVILA” [Кузьміч Антон. 2006а. *Моўныя асаблівасці канфесійных твораў*. У: *Женщина. Общество. Образование. Материалы 9-ой международной междисциплинарной научно-практической конференции (15–16 декабря 2006 г.)*. Минск: Женский институт “ЭНВИЛА”].
- Kuz'mič Anton. 2006b. *Stylistyka liturgičnyh tэкстаŭ (na matэryale katalickaj litaratury)*. U: *Ženšina. Obrazovanie. Demokratiiâ. Materialy 9-oj meždunarodnoj meždisciplinarnoj naučno-praktičeskoj konferencii konferencii (15–16 dekabrá 2006 g.)*. Minsk: Ženskij institut “ÈNVILA” [Кузьміч Антон. 2006b. *Стылістыка літургічных тэкстаў (на матэрыяле каталіцкай літаратуры)*. У: *Женщина. Общество. Образование. Материалы 9-ой международной междисциплинарной научно-практической конференции (15–16 декабря 2006 г.)*. Минск: Женский институт “ЭНВИЛА”].
- Kuz'mič Anton. 2007. *Kanfesiyny styl': ranâsce i žanry*. U: *Pracy kafedry sučasnaj belaruskaj movy*. Выр. 6. Пад рэд. А.А. Міхневіча. Minsk: BDU [Кузьміч Антон. 2007. *Канфесійны стыль: паняцце і жанры*. У: *Працы кафедры сучаснай беларускай мовы*. Вып. 6. Пад рэд. А.А. Міхневіча. Мінск: БДУ].
- Panov Mihail. 1963. *O nekotoryh obših tendenciâh v razvitii russkogo literaturnogo âzyka XX veka*. “Voprosy âzykoznanii” №1: 3–17 [Панов Михаил. 1963. *О некоторых общих тенденциях в развитии русского литературного языка XX века*. “Вопросы языкознания” №1: 3–17].
- Prygodzič Mikalaj. 2019. *Zvârtacca da Boga na adzinaj litaraturnaj move: što (hto) peraškadžaе*. U: *Belaruskâ mova ŭ sakral'naj sfery: гісторыя і сучаснас'*. Minsk: Belaruskâ navuka [Прыгодзіч Мікалай. 2019. *Звяртацца да Бога на адзінай літаратурнай мове: што (хто) перашкаджае*. У: *Беларуская мова ў сакральнай сферы: гісторыя і сучаснасць*. Мінск: Беларуская навука].
- Prystaŭka Âgor. 2020. *Peëratyvy ŭ tэksce Novaga Zapavetu: prablema perakladu*. U: *Filalagičnyâ študy = Studia philologica. Zbornik navukovyh artykulaŭ*. Выр. 9. Minsk: BDU [Прыстаўка Ягор. 2020. *Пеэратывы ў тэксце Новага Запавету: праблема перакладу*. У: *Філалагічныя штудыі = Studia philologica. Зборнік навуковых артыкулаў*. Вып. 9. Мінск: БДУ].
- Sakalovič Anastasiâ. 2019. *Nekatoryâ asablivasci sučasnyh belaruskich perakladaŭ Novaga Zapavetu (na prykladze Nagornaj propavedzi)*. “Acta Albaruthenica” t. 19: 281–291 [Сакаловіч Анастасія. 2019. *Некаторыя асаблівасці сучасных беларускіх перакладаў Новага Запавету (на прыкладзе Нагорнай пропаведзі)*. “Acta Albaruthenica” t. 19: 281–291].

STRESZCZENIE: W artykule analizowane są innowacje gramatyczne w języku białoruskim: konkurencja form *дзіцятка* i *дзіцяткі* w dopełniaczu liczby pojedynczej, deklinowanej formy *Езуса* i niedeklinowanej formy *Езус* w kontekście: *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса*. Analizowane są zatem połączenia: *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езус*, które występują w białoruskojęzycznym dyskursie katolickim. Identyfikowane są możliwe przyczyny wyboru formy **дзіцяткі* zamiast *дзіцятка*: 1) unifikacja końcówki przez analogię z formą dopełniacza liczby pojedynczej *дзіцяці*; 2) interferencyjny wpływ języka rosyjskiego; 3) wyrównanie paradygmatu zgodnie z zasadą rodzaju żeńskiego z końcówką *-я* w formie początkowej.

Stosowanie niedeklinowanej formy *Езус* tłumaczone jest tendencją do analityzmu, relacjami syntagmatycznymi w ramach konstrukcji gramatycznej, chęcią uniknięcia niepożądanego homonimii składniowej.

WYRAZY KLUCZOWE: białoruski socjolekt katolicki, innowacja gramatyczna, przypadek, interferencja, unifikacja, analityzm, homonimia składniowa.

АНАТАЦЫЯ: У артыкуле аналізуюцца граматычныя інавацыі ў беларускай мове: канкурэнцыя формаў *дзіцятка* і *дзіцяткі* ў родным склоне адзіночнага ліку, скланяльнай формы *Езуса* і нескланяльнай формы *Езус* у кантэксце: *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса*. Характарызуюцца ўжыванні накіталт *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцятка Езус*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езуса*, *святая Тэрэза ад Дзіцяткі Езус*, якія маюць месца ў беларускамоўным каталіцкім дыскурсе. Мы называем некалькі магчымых прычын выбару формы **дзіцяткі* замест *дзіцятка*: 1) уніфікацыя канчатку па аналогіі з формай роднага склону адзіночнага ліку *дзіцяці*; 2) інтэрферэнцыйнае ўздзеянне рускай мовы; 3) выраўноўванне парадзгі па прынцыпе жаночага роду з канчаткам *-я* ў пачатковай форме. Ужыванне нескланяльнай формы *Езус* мы схільныя тлумачыць праз тэндэнцыю да аналітызму, сінтагматычныя адносіны ў межах граматычнай канструкцыі, імкненне пазбегнуць непажаданай сінтаксічнай аманіміі.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: беларускі каталіцкі сацыялект, граматычная інавацыя, склон, інтэрферэнцыя, уніфікацыя, аналітызм, сінтаксічная аманімія.

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Dzmitry Sudnik (Дзмітрый Суднік) – Białoruś, badacz niezależny, specjalność naukowa: język rosyjski; zainteresowania naukowe: zagadnienia stosowane grafolingwistyki, teolingwistyka, poetyka literatury rosyjskiej XX wieku.

Wybrane publikacje (2022):

1. Суднік Дзмітрый. 2022. *Матэрыялы ўласнай фальклорнай экспедыцыі ў гарады Стоўбцы і Салігорск: крытычны агляд*. У: *Фалькларыстычныя даследаванні: Кантэкст. Тыпалогія. Сувязі*. Вып. 16. Мінск: РІВШ.